



ПЕТРУ ІВАНОВИЧУ БАРАНУ – ГЕОДЕЗИСТУ, ВЧЕНОМУ, ПЕДАГОГУ, ВИРОБНИЧНИКУ – 80



Заступнику директора з наукової роботи Державного науково-виробничого підприємства інженерної геодезії (ДНВП "Укрінжгеодезія"), доктору технічних наук, професору П. І. Барану 5 серпня виповнилось 80 років.

Народився він у 1932 р. в селі Дем'янів Галицького району Івано-Франківської області у селянській родині.

Батьки мали близько чотирьох гектарів землі, яка потребувала робочих рук. Тому старша на чотири роки сестра Анна і Петро змалечку прилучилися до праці. У шість років він став пастушком – від весни до осені пас корів, телят, кобилу, а взимку рубав дрова та годував худобу. Коли підріс, косив грабками овес і ячмінь, укладаючи їх у покоси, а також траву на сіножаті, разом з батьками жав серпом жито і пшеницю. Так було до 1948 р., коли в селі організували колгосп. Тоді влітку зрідка працював на току, але не міг терпіти низької культури організації праці та грубисті колгоспного керівництва.

Батько Іван Тимкович (1901-1981 рр.) закінчив п'ять класів місцевої школи. У 1919 р. в армійських лавах Західно-Української Народної Республіки кілька місяців воював проти поляків. У 1927 р. став самостійно господарити на своєму полі. З 1944 р. працював у системі державних зернозаготівель, згодом завідував прирельсовим складом зерна на залізничній станції.

Мати Анастасія Федорівна (1908-1989 рр.) мала двокласну освіту, писала погано, але завдяки великому потягу до книг (світських і релігійних) навчилася гарно читати, мала добру пам'ять, читала дітям і навіть декламувала вірші Тараса Шевченка, розповідала казки Івана Франка, зокрема "Лис Микита". Проявляла велику схильність до медицини і в критичних ситуаціях часто допомагала людям ліками власного приготування або слушною порадою, до кого з медиків треба звернутися. З 1948 р. працювала в колгоспі, здебільшого в городній бригаді.

Петрусів дідусь по материнській лінії Федір, якого ювіляр пам'ятає слабо, помер у 1937 р. від силікозу, набутого на заробітках у США під час роботи на металургійному заводі у Пітсбургу. За кілька років до смерті він повернувся додому, віддав дружині Оліянці долари, які вона довго зберігала на "чорний день" аж до 1945 р., але спалила, боячись, що при постійних обшуках енкаведисти можуть їх знайти і повезуть її в Сибір. Дідуся Тимка у 1916 р. в Першу світову війну австрійські військовики забрали з возом та кінями і він пропав безвісти. У 1918 р. Ліга націй прийняла рішення про видачу компенсації жертвам війни і призначила його вдові з п'ятьма дит-

ми бабусі Досьці таку місячну пенсію, за яку та могла купити корову. Втратила вона цю пенсію тільки у 1939 р., коли почалася Друга світова війна.

Навчання у школі розпочав у 1939 р. не в першому, а в підготовчому класі, оскільки дітей старших класів радянська влада повернула назад на один рік, щоб "утовкмачити" у їх голови міф про "щастя визволення населення Західної України від польського гніту". Щодо останнього, то він таки був, особливо національний, оскільки українцям не давали можливості одержувати вищу освіту і роботу в державних установах (викладач університету, суддя, прокурор), у школі в старших класах насаджували польську мову.

***Зі спогадів ювіляра.** У школі я особливо любив математику, але вивчав її більше самостійно – не поцастило з учителем (він же був і директором школи), який нічого не пояснював і тільки із зошита диктував учневі біля дошки розв'язок задачі. Якось пізно увечері, коли я готував уроки, мама запитала, що таке ікс, яке не виходило в мене, і коли я сказав їй, що це невідоме, яке треба знайти, вона промовила: "А навіщо його шукати, коли воно невідоме?!" В останні роки свого життя дуже цікавилася політикою, хотіла сповнення своєї мрії, аби Україна стала незалежною державою.*

Уже в Буришинській середній школі, куди я перейшов після четвертого класу місцевої школи, улюбленим моїм учителем з фізики та хімії був Вікентій Йосипович Яценко, родом із Вінниччини, якого німці під час війни евакуювали до Німеччини, але наші сільські хлопці, що відбували трудову повинність на залізничній станції, вночі відкрили двері товарного вагона і привезли його і ще кількох молодих людей у наше село. Війт, який пізніше воював в УПА і був убитий енкаведистами, видав хлопцям довідки, що вони мешканці села, але просив по можливості не попадатися на очі німецькій адміністрації. Тому вони працювали переважно на колгоспному полі або в господарствах заможних людей. Один із них ремонтував годинники, побутову техніку, другий гарно грав на скрипці й обслуговував весілля, а мій майбутній учитель разом зі мною пас худобу на пасовиську. На першому ж своєму уроці в класі він відкрито сказав про нашу з ним "співпрацю". Мене ж попросив не забувати про те, що віднині він учитель, а я учень. Так воно було три роки, а потім він став директором школи в моєму селі. Але на початку 1950-х років, коли владі стало відомо, що Яценко кілька разів дає їсти бандерівцям і вранці не заявив у районний відділ Міністерства державної без-



пеки (МДБ), його заарештували і засудили на 25 років. Через сім років за амністією його звільнили, він повернувся в село, забрав родину і перебрався на свою Вінниччину. Можливо, що серед тих бандерівців був і сільський вїйт, який допоміг йому в скрутну годину.

У 1949 р. після закінчення Бурштинської середньої школи Петро поступив у Львівський політехнічний інститут (нині – Національний університет "Львівська політехніка"), який закінчив у 1954 р. за спеціальністю "Інженерна геодезія".

В інституті панувала атмосфера підозріння, у середовищі студентів КДБ укорінювало донощиків і провокаторів. Особливо важкі часи настали восени 1950 р., коли нібито "націоналісти" вбили письменника Ярослава Галана. Як виявилось пізніше, його вбили самі кадебісти, щоб виправдати жорстокий терор проти населення Західної України, арешти української інтелігенції, депортацію. Почалися масові арешти студентської молоді. Так був арештований і засуджений на 25 років Петрів товариш Василь Пельц, якому вдалося вижити в таборах, вціліти і через шість років за амністією вийти на свободу, повернутися додому, але виїхати на роботи в Донбас, щоб уникнути кадебістського нагляду.

***Зі спогадів ювіляра.** Навчання в інституті велося виключно російською мовою, і більшість студентів з україномовних шкіл не розуміли російської наукової термінології. Підручників було мало і тому студенти вели конспекти українською, щоб краще засвоїти лекцію. На іспиті з аналітичної геометрії викладач Д. Ф. Верхолімов сказав, що можна відповідати українською мовою, яку він нібито розуміє. Мені попався білет з дуже простим питанням про систему координат. Я розповідаю, що в цій системі розрізняють осі абсцис і ординат, називаючи першу дійсною, а другу уявною. Екзаменатор, не розуміючи слова "уявна", з обуренням кричить до мене: "Что за "явна", черт возьми? Вы ни черта не знаете, уходите!", забирає у мене білет і ставить незадовільну оцінку. Коли я вже підходив до дверей, однокурсник Е. Кесельман, який закінчив у Львові російську школу, каже викладачеві, що я відповідав правильно, бо російською мовою ця вісь називається "мнимой". Той повертає мене для продовження екзамену, але я, пригнічений ситуацією, уже не міг відповідати впевнено, отримав трійку і, отже, залишився без стипендії.*

З дитинства ювіляр любив співати. Співав із пастушками на пасовиську, разом із сестрою вдома, від неї перейняв багато пісень. Під час навчання в інституті студент П. Баран співав в інститутському хорі. Керували хором обдаровані митці, палкі шанувальники нашої культури. Вони виховували у хористів почуття глибокої любові до

української народної пісні. Цю любов П. І. Баран зберігає все життя.

У вузі П. Баран не бачив перспективи наукової роботи, та і викладачі, за рідкісними винятками, не ставили перед студентами якихось наукових проблем. Тільки на третьому курсі він зацікавився, як будують тунелі та які геодезичні роботи треба виконати, щоб забезпечити з'єднання зустрічних підземних виробок. За порадою викладача І. Сенченка (начальника відділу геодезії проектного інституту "Діпромист") розшукав відповідну літературу і підготував наукову розвідку з цих питань, за яку на міському огляді науково-дослідних робіт студентів м. Львова був нагороджений грамотою. Але на цьому тоді його наукові пошуки й закінчилися.

Тільки вже на виробництві відчув реальну потребу задуматись над удосконаленням технології інженерно-геодезичних робіт. Зокрема, при зніманні вулиць міст і населених пунктів з сільською забудовою аналітичним методом виникла потреба у вимірюванні відстаней до видимих, але недоступних об'єктів (будинків, стовпів, дерев). У фотоапараті молодого фахівця був віддалемір для регулювання різкості зображення об'єкта, що й наштовхнуло його на думку розробити віддалемір подвійного зображення з ручною базою. Робочу модель такого приладу він створив на базі логарифмічної лінійки, прикріпивши клеєм одну дерев'яну призму із дзеркалом на корпусі лінійки, а другу (з відліковим індексом) – на повзунку. Виміряна відстань до об'єкта відраховувалася на шкалі лінійки з точністю до 5 см, що було достатнім для створення плану вулиць у масштабі 1:500.

Професійну діяльність інженер П. І. Баран розпочав у 1954 р. в Державному проектному інституті "ДІПРОМІСТ" (м. Львів). У 1955-1958 рр. викладає геодезію у Чернівецькому житлово-комунальному технікумі та геодезію і картографію (погодинно) у Чернівецькому державному університеті імені Юрія Федьковича.

У 1958-1966 рр. П. І. Баран спочатку навчався в аспірантурі, а потім залишився працювати старшим науковим співробітником у Київському науково-дослідному інституті містобудування Академії будівництва та архітектури УРСР.

Тут він розробляє методи вимірювання відстаней оптичними віддалемірами в полігонометрії і теодолітних ходах (світловіддалемірів тоді ще не було), повертається до ідеї ручного віддалеміра, робить відповідні теоретичні та експериментальні дослідження, які високо оцінює відомий конструктор геодезичних приладів доктор технічних наук, професор С. В. Єлісеєв (м. Москва). На базі віддалеміра приладу телетоп фірми "Zeiss" розробляє модель приладу для проектного інституту "Діпротранс", який виявився надзвичайно ефективним при геодезичних роботах під час прокладання других залізничних колій, що було пов'язано зі зніманням та перенесенням стовпів ліній телефонного зв'язку. Сьогодні цю проблему знято застосуванням лазерних віддалемірів.



У 1966 р. Петро Іванович на запрошення завідувача кафедри інженерної геодезії професора М. Г. Відуєва переходить на роботу в Київський інженерно-будівельний інститут (тепер це національний університет будівництва та архітектури), де працював до 1998 р. спочатку доцентом, а потім професором з перервою на два роки закордонного відрядження, пов'язаного з читанням геодезичних дисциплін студентам Республіки Куба.

***Зі спогадів ювіляра.** Керівник кафедри професор М. Г. Відуєв був дуже ерудованою людиною з великим діапазоном знань із суміжних з геодезією технічних наук. Любив працювати сам і цінував тих людей, які також уміли й хотіли працювати. Були у нього і любимчики, але це все вкладалося в рамки пристойності. Я не належав до таких, але коли йому бракувало якогось матеріалу для чергового видання, він звертався до мене, бо знав, що дещо в мене має бути, а коли й ні, то я зможу оперативно його підготувати. Так я ставав співавтором видань з участю визначного вченого.*

На кафедрі я з великим задоволенням включався в науково-дослідну роботу колективу, створив групу спеціалістів, аспірантів та студентів для розроблення проблем інженерно-геодезичного забезпечення будівництва атомних станцій. У співдружності з навчальними і науково-дослідними установами Москви, Омська і Новосибірська ми розробили низку нормативних документів на монтаж обладнання атомних електростанцій, забезпечили монтаж цього обладнання на Ростовській та Рівненській АЕС з великим економічним ефектом завдяки перенесенню більшості видів робіт у цехи передмонтажної підготовки. Виконані роботи дістали високу оцінку керівництва проектного інституту "Атомергомонтаж", яке навіть звернулося до нашого вузу з пропозицією відкрити відповідну науково-дослідну лабораторію. Але тодішнє керівництво кафедри та ректорат не підтримали цієї ініціативи.

Кандидатську дисертацію П. І. Баран захистив у 1963 р. в Київському інженерно-будівельному інституті, а докторську в 1987 р. у Московському інституті інженерів, геодезії, картографії та аерофотозйомки.

В основу докторської дисертації "Розроблення та дослідження оптимальних методів геодезичного контролю геометричних параметрів споруд" було покладено застосування методу найменших квадратів і математичного програмування (лінійного, квадратичного та опуклого) для вивірення та раціонального виправлення деформованих будівельних конструкцій з метою надання їм проектної форми й розмірів і забезпечення надійної експлуатації.

У період освітньої діяльності професор Ба-

ран надавав великого значення контактам з виробництвом, де він та його учні черпали насагу для наукового пошуку, розробляли і впроваджували в практику проекти виконання геодезичних робіт при будівництві таких відповідальних споруд, як вежа Київського телецентру, при монтажі підвісних кранів на авіа- та суднобудівних заводах, при моніторингових спостереженнях за їх експлуатацією, при монтажі скульптури Матері-Батьківщини Українського музею ВВВ 1941-1945 рр. Він був консультантом з технології геодезичного забезпечення будівництва Північного мосту через Дніпро в Києві, а його аспірант, нині кандидат технічних наук, І. С. Куриляк будував планово-висотну геодезичну мережу Південного мостового переходу в столиці.

Наразі вихованці Петра Івановича працюють у ВНЗ, у науково-дослідних установах, керують професійними кафедрами. В нього навчалися аспіранти і стажисти з Польщі, Німецької Демократичної Республіки, Узбекистану. Підготував 11 кандидатів технічних наук.

У 1998 р. П. І. Баран переходить на науково-практичну роботу в ДНВП "Укрінжгеодезія" на посаду заступника директора з наукової роботи, забезпечуючи в підприємстві науково-технічний супровід моніторингових інженерно-геодезичних спостережень за деформаційними процесами на об'єкті "Укриття" ЧАЕС, реалізацію проектів перетворення його в екологічно безпечну систему.

Упродовж 15-ти років під керівництвом Петра Івановича розроблялися програми прецизійних інженерно-геодезичних вимірювань для забезпечення надійного визначення деформаційних горизонтальних і вертикальних зміщень контрольних марок, а також проекти реконструкції планової і частково висотної геодезичних мереж, які призначалися для реалізації планів укріплення конструкцій.

Паралельно розроблялася методика контролю зведення нового безпечного конфайнмента (НБК), або "Саркофага-2", над нинішнім об'єктом "Укриття". Було складено проект і побудовано високоточну планово-висотну геодезичну мережу, проекти геодезичного забезпечення будівництва монтажної і транспортної зон, контролю зведення фундаментів для опор арки.

П. І. Баран брав участь у розробленні проекту інженерно-геодезичного забезпечення будівництва арки Подільського мостового переходу через Дніпро в Києві, виконував подібні роботи на мостовому переході через Дніпро в Запоріжжі та Дніпропетровську.

Останніми роками виробничник П. І. Баран багато уваги приділяє дослідженням температурної деформації споруд та врахуванню її під час вивчення деформаційних процесів на об'єктах будівництва. На основі особистого багатого наукового і практичного досвіду ювіляр підготував до друку капітальне видання з інженерної геодезії, яке незабаром побачить світ.

Петро Іванович є автором або співавтором по-



над 350-ти наукових праць (науково-методичні й практичні посібники, довідники, монографії, окремі статті, винаходи)). Серед цих видань виділимо такі: "Съемка и картографирование подземных инженерных сетей" (К., 1966 і 1980 рр.), "Відкриті спортивні споруди" (К., 1969), "Геодезические разбивочные работы" (М., 1973), "Справочник по инженерной геодезии" (К., 1978), "Применение геодезических засечек, их обобщенные схемы и способы машинного решения" (М., 1986), "Геодезическое обеспечение монтажа и эксплуатации оборудования" (М., 1990), "Тригонометричне нівелювання в інженерно-геодезичних роботах" (К., 1997), "Геодезичний енциклопедичний словник" (Л., 2001).

Упродовж усього творчого життя П. І. Баран виконував багато громадських доручень колективів, де він працював. Він – учасник багатьох науково-технічних конференцій в Україні, Росії, Німеччині, Словаччині, виступав з доповіддю на конгресі Міжнародної федерації геодезистів у Софії (1983 р). Понад 10 років був заступником голови секції геології, геодезії та гірничої справи при Республіканському будинку економічної та науково-технічної пропаганди Товариства "Знання" УРСР.

За сумлінну й творчу працю, громадську діяль-

ність ювіляр має відзнаки "Відмінник геодезії та картографії", "Почесний геодезист України", "За заслуги в геодезії та картографії" I ступеня, грамоти Міністерства освіти УРСР, Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, Державного комітету природних ресурсів України, Державної служби геодезії, картографії та кадастру.

Упродовж 12-ти років (1989-2001) професор Баран був головою Українського товариства геодезії і картографії, доклавши чимало зусиль до підвищення професійного рівня інженерно-технічного персоналу підприємств та захисту їхніх інтересів у стосунках з роботодавцями. Це був період становлення української державності, формування кадрів управлінського сектора, реформування структури та сфери діяльності державних підприємств тощо.

Віншуючи ювіляра Петра Івановича Барана, його друзі, колишні учні, співробітники щиросердно бажають йому здоров'я, усіх земних щедрот, благодаті Божої, звершення сокровених мрій, а редакційна колегія "Вісника" ще й розраховує на подальшу тривалу і плідну співпрацю зі своїм активним побратимом.

© А. А. Москалюк